

ایران‌نامه

فهرست

سال چهاردهم، شماره ۱

زمستان ۱۳۷۴

ویژه‌نامهٔ جامعهٔ مدنی
با همکاری فرهاد کاظمی

۲

یادداشت

مقاله‌ها:

۳		
۵	احمد اشرف	نظام صنفی و جامعهٔ مدنی
۴۱	شهلا حایری	بنیادگرایی و حقوق زن در ایران و پاکستان
۶۱	علی بنوعزیزی	بحران مشروعیت، شیوه‌های مقاومت و جامعهٔ مدنی
۷۹	هوشنگ امیراحمدی	درآمدی بر جامعهٔ مدنی در ایران
۱۰۷	فرهاد کاظمی	سیاست و جامعهٔ مدنی
نقد و بررسی کتاب:
۱۲۵	احسان یارشاطر	موج نو و حقیقت شعر (اسماعیل نوری علاء)
۱۳۱	فخرالدین عظیمی	صد سال تکاپو (جان فوران)
۱۵۳	سید ولی رضا نصر	چند کتاب تازه در بارهٔ اسلام و سیاست در خاورمیانه
		یاد رفتگان
۱۶۲		استاد محمدجعفر محجوب
۱۶۳		سیاوش کسرای
۱۶۵		بنیاد در سالی که گذشت
۱۶۸		کتاب‌ها و نشریات رسیده
فشردهٔ مقاله‌ها به انگلیسی

کنجینه تاریخ و تمدن ایران

ENCYCLOPÆDIA IRANICA

دانشنامه ایرانیکا

دفتر سوم از جلد هفتم منتشر شد

Fascicle 3, Volume VII

دفتر

۳،۲،۱

Fascicle 1 (Dārā(b) I - *Dastūr al-Afāzel*)

Fascicle 2 (*Dastūr al-Afāzel* - Dehqān I)

Fascicle 3 (Dehqān I - Deylam, John of)

اثری که باید در خانه و دفتر هر ایرانی فرهنگدوستی موجود باشد.

MAZDA PUBLISHERS

P. O. BOX 2603

COSTA MESA, CA 92626

Tel: (714) 751-5252

Tel: (714) 751-4805

ایران‌نامه

مجله تحقیقات ایران‌شناسی

زمستان ۱۳۷۴ (۱۹۹۵)

سال چهاردهم، شماره ۱

یادداشت

ویژه نامه "جامعه مدنی در ایران"، که نخستین بخش مقالات آن در شماره پیشین ایران‌نامه منتشر شد در این شماره با پنج مقاله دیگر پایان می‌یابد. در مقاله نخستین این شماره، احمد اشرف نظام صنفی در ایران را مورد بررسی قرار می‌دهد. وی پس از مقدمه‌ای در باره تاریخ ایجاد و گسترش انجمن‌های خودگردان صنفی در اروپا و نقش آنان در رشد سرمایه داری و دموکراسی در مغرب زمین، به چگونگی تشکیل سازمان‌های صنفی در ایران می‌پردازد و ماهیت و نقش آنان را از نهضت مشروطه به بعد بررسی می‌کند. به اعتقاد او تأثیر انجمن‌ها و سازمان‌های صنفی در دگرگونی‌های عمده سیاسی در ایران معاصر چندان قابل ملاحظه نبوده و نظام صنفی در هیچیک از آن‌ها نقش مستقل و مؤثری در زمینه بسیج کسبه و پیشه‌وران بازار نداشته است. نویسنده با تشریح مشکلاتی که در راه نهادی شدن اصناف در ایران وجود داشته، فرهنگ سنتی بازار، و دخالت دولت‌ها را از موانع اصلی و تاریخی راهیابی نظام صنفی به سوی جامعه مدنی می‌داند. شهلا حائری در نوشته خود ضمن اشاره به موارد اختلاف و تشابه بین ایران و پاکستان، در زمینه ماهیت بنیادگرایی اسلامی، سنت‌های ملی، و حقوق و آزادی‌های زنان، به بحثی جامع در باره چگونگی واکنش زنان این دو جامعه به محدودیت‌هایی که در زندگی

سیاسی و اجتماعی آنان وجود دارد می‌پردازد. وی معتقد است که به روابط میان زنان و نیروهای بنیادگرای اسلامی در هر دو جامعه، باید به عنوان روابطی پویا و متحول نگریست. زنان این جوامع، به اعتقاد او، به شیوه‌های گوناگون، مشروعیت رفتار و سیاست‌های بنیادگرایان را جسورانه به چالش طلبیده و به شکستن برخی از محدودیت‌هایی که بر آن‌ها تحمیل گردیده موفق شده‌اند.

تأثیر رقابت و کشمکش میان مراکز متعدد قدرت سیاسی و جناح‌های گوناگون نظام حاکم بر آغاز و تداوم مقاومت‌های اجتماعی و رابطه میان این مقاومت‌ها و شرایط لازم برای رشد جامعه مدنی دو زمینه اصلی نوشته علی بنوعزیزی است. وی ناتوانی‌های جمهوری اسلامی در مقابله با مسائل و مشکلات اساسی اقتصادی، و اجتماعی ایران و انزوای کشور در جهان را از عوامل بحران درونی رژیم می‌شمرد و با بررسی و تشریح شیوه‌های گوناگون مقاومت در میان گروه‌های اجتماعی به این نتیجه می‌رسد که باید این شیوه‌ها را از فعالیت‌های سیاسی که معطوف به سرنگونی رژیم است بازشناخت. به اعتقاد نویسنده فضای مناسب برای رشد و ریشه‌یابی نهادهای جامعه مدنی تنها با یک تلاش ممتد و مسالمت‌آمیز اجتماعی فراهم آمد.

هوشنگ امیراحمدی در نوشته خود به تشریح گفتمان‌های اجتماعی معاصر در ایران، ماهیت دیوانسالاری و چگونگی پیوندها و شبکه‌های ارتباطی در درون نظام جمهوری اسلامی می‌پردازد. به اعتقاد وی گرچه هنوز از نهادهای پویا و مستقل جامعه مدنی در ایران نشان‌چندانی نیست، در عرصه‌های گوناگون فرهنگی، اقتصادی و سیاسی به زمینه‌های مساعدی برای رشد و شکوفایی چنین نهادهایی می‌توان برخورد. وی رشد و استمرار جامعه مدنی در ایران را مشروط به دگرگونی‌های اساسی در نظام فرهنگی و ارزشی جامعه، گسترش متوازن توانایی‌های دولت و قدرت نیروها و نهادهای غیر دولتی و اجتناب از دگرگونی‌های ناگهانی و خشونت‌بار سیاسی می‌داند. فرهاد کاظمی در نوشته پایانی خود ضمن مروری بر تعاریف و مفاهیم اصلی جامعه مدنی به بررسی پیامد اهداف، جهان بینی مذهبی، نظام حقوقی و سیاست‌های جمهوری اسلامی بر جامعه پرداخته است. به اعتقاد او از آن‌جا که روابط میان دولت و جامعه در ایران همچنان بر پایه داد و ستدی پویا و جنگ و گریزی مستمر شکل می‌گیرد از بخت رشد نهادهای واقعی جامعه مدنی و استقرار توازن نهایی میان دولت و جامعه نوید نباید بود.

نظام صنفی و جامعه مدنی

مقدمه

انجمن‌های خودگردان صنفی، همچون نهادهای واسطه میان دستگاه حکومت و پیشه‌وران شهری، نقشی پُر اهمیت در رشد سرمایه‌داری و دموکراسی در مغرب‌زمین ایفا کرده‌اند. گروهی از صاحب‌نظران تاریخ اجتماعی حضور اصناف خودگردان در سده‌های میانه اروپا را نیروی محرکه رشد سرمایه‌داری و مردم‌سالاری بورژوازی دانسته و آن را از شرایط اساسی تحول از جامعه فتودالی به جامعه نوین صنعتی و تأسیس جامعه مدنی خوانده‌اند.^۱

برخی از صاحب‌نظران تاریخ اجتماعی خاورمیانه نیز براین باورند که فقدان اصناف خودگردان در شهرها از موانع تاریخی رشد سرمایه‌داری صنعتی و شکوفائی جامعه مدنی و مآلاً پیدایش مردم‌سالاری بورژوازی در کشورهای اسلامی بوده است.^۲ در این که ده‌ها هزار صاحبان حرف و پیشه‌ها در شهرهای خاورمیانه اسلامی در سده‌های میانه برحسب نوع حرفه از یکدیگر متمایز می‌شدند و به این تمایز حرفه‌ای آگاهی می‌داشتند و از این لحاظ با همتهای فرنگی خودشان شباهت پیدا می‌کردند حرفی نیست. مسئله اساسی این است که آیا این گروه‌ها، نظیر "گیلدهای" (guilds) اروپایی در سده‌های، میانه دارای حقوق و

* استاد جامعه‌شناسی در دانشگاه پنسیلوانیا. آخرین نوشته‌های احمد اشرف عبارت‌اند از:

«توهم توطئه»، فصلنامه فرهنگی و اجتماعی *مختص*، شماره ۸، تابستان ۱۳۷۴؛ و

"From the White Revolution to the Islamic Revolution," in S. Rahnema & S. Behdad, eds., *Iran After the Revolution*, London, I. B. Tauris, 1995, pp. 21-44.

